

انقلاب و پژوهش

متون گونه گونه فرهنگ اسلامی و چه در عرصه تألیف و تصنیف - بسنده نیست. برای گشودن گرهها و باز کردن دشواریهای فکری و ذهنی تلاشی گسترده تر و حرکتی شاملتر و کاملتر بایسته است. درینجا در این گفتار کوتاه، مجال پرداختن همه جانبه به زمینه ها، موانع، لوازم و بایسته های تحقیق و تألیف و نشر نیست. اما از تأکید و تنبیه بر این نکته نمی توان غفلت کرد که آنچه یاد شد، جز در جوئی سالم و محیطی آرام و فضایی آزاد و دور از غوغا سالاری و عوامزدگی امکان پذیر نیست.

بسته ذهنی، تنگ اندیشی و تنگ نظری با هر عنوانی، بی گمان اولین ثمره اش فروکش کردن شعله های ابتکار و خلاقیت و اندیشه های ناب و جدید خواهد بود و نتیجه اش شکست و هزیمت در صحنه های فرهنگی و آوردگاه مکتبها و جریانهای فکری.

اینک ما در آستانه سیزدهمین سال این حادثه موج آفرین و سپیده گشا قرار داریم و بدون هیچ تردیدی بیش از هر زمان نیازمند گسترش ابعاد پژوهش و بهادادن به دانش و دانشمندان. سپاس خدای را در ابعاد مختلف مسائل یاد شده، تحرك و تلاش میمونی مشهود است. با تأکید بر سودمندی و اهمیت آنچه در حال انجام است و ارجگذاری به تلاش محققان و مراکز پژوهشی، نکاتی را - فروتنانه - یاد می کنیم که اگر قبول افتد و در نظر آید، جای سپاسمندی است:

(۱) پس از انقلاب گویانکه - چنان که یاد کردیم - تلاشهای سودمندی در جهت تدوین و تألیف صورت گرفته است؛ اما در این میان جای پژوهشهای جدید و عرضه های تازه در موضوعات مختلف و به ویژه درباره آنچه اینک در حاکمیت نظام اسلامی مطرح است، آن هم به گونه ای استوار و رهگشا، بسیار اندک است. هنوز پاسخهای جدی و درخوری به مسائل اقتصادی، سیاسی، حکومتی، نقش مردم در آن، ارتباط علم و دین و... داده نشده است. شایسته است محققان و مراکز تحقیق با شناسایی عناوین و موضوعات جدی در

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی - رضوان الله علیه - مبشر آزادی و نجات انسان بود و گشاینده افقی روشن برای گسترش ابعاد دانش و بینش و زدایش جهل و خرافه و نیرنگ.

خیزش شگرف امت بر پایه مکتبی استوار بود که پیامبرش تعلیم و تعلم را هدف بنیادین بعثتش می دانست و به فراگیری دانش تا در نوردیدن دوردست ترین جایها امر می کرد و در مقام ارجگذاری، هرگز فرهیختگان و عالمان را با دیگران همسنگ نمی ساخت. بدین سان ارجگذاری دانش و پژوهش و حمایت از پژوهشیان و اندیشوران در نظامی با این ماهیت و هدف باید در سرلوحه اهداف و آرمانها قرار گیرد که چنین نیز هست. به بخشی از سخن هوشمندان رئیس جمهوری محترم در مراسم اهداء - جوایز کتاب سال ۱۳۶۹ دقت کنید:

اگر در دوران بعد از انقلاب موفق شویم دانشمندان آزاده و آزاداندیش را در مقامی که اسلام برای آنها قائل است قرار دهیم، به طور یقین راه ترقی خودمان را هموار می کنیم؛ و اگر نتوانیم کج اندیشهها و تفکرات محدود را از مسیر خود دورسازیم و انسانهای آزاده و نویسندگان بالرش را درک نکنیم، در دنیا عقب می مانیم. (اطلاعات، ۲۱ بهمن ۶۹)

انقلاب بی گمان محوکی شگرف بود در قام ابعاد. گسترش ابعاد نگارش و نشر و اقبال عظیم مردم پر دانستن و دریافتن و فزونی شکفت انگیز تیراژ کتابها نشانی است از این تحول در ابعاد فرهنگی. اما با این همه نباید فراموش کرد که آنچه انجام شده - چه در عرصه تحقیقی و روزآمد ساختن

ابعاد مختلف فرهنگ اسلامی، به ویژه آنچه در ارتباط تنگاتنگ با واقعیت‌های زندگی است، به تحقیق و تألیف بپردازند. در این زمینه - چنان که پیشتر اشاره شد - فراهم آوردن فضای سالم علمی و محیط شایسته نقد و بررسی‌های آزاد آمیخته با حرمت علمی، ضروری خواهد بود.

در موضوعاتی که راه پژوهش هموار نبوده و ابهام‌های آن فراوان است، کاری پیراسته و آراسته عرضه کردن، کاری است کارستان. در این گونه پژوهشها، بی گمان مطالب قابل نقد و نیز مخالف سلیقه‌ها و پندارهای مرسوم و کلیشه‌ای فراوان توان یافت. از این روی شایسته است دگر اندیشان این گونه بحثها، اگر دستی بر آتش دارند و متاعی در کیسه، با عرضه استوار مطالب و نقد و بررسی عالمانه در تکامل و پیرایش و آرایش اندیشه‌ها بکوشند و از این راه به گسترش دانش و گشودن ابهام‌های یاری رسانند. خوشبختانه نظام مقدس جمهوری اسلامی با تدوین قانون مطبوعات که به گفته وزیر محترم ارشاد و فرهنگ اسلامی مترقیترین و قابل عرضه‌ترین قانونهاست، زمینه آزادی معقول نگارش و نشر را فراهم آورده است. بیان وی در زمینه سیاست نگارش و نشر نیز شایان توجه است:

در جامعه اسلامی ما، اصل، رشد فکر، گسترش فرهنگ، تقویت امر پژوهش و رساندن انسانها به حدی از بلوغ است که هم قدرت تشخیص داشته باشند و هم قدرت تصمیم‌گیری و انتخاب؛ و کتاب یکی از بارزترین مظاهر فکر و اندیشه و خلاقیت فرهنگی و هنری يك جامعه و نظام و شاخص بزرگی برای سنجش میزان اصالت و عظمت يك جامعه و یا زوال و سقوط و انحطاط آن است. (اطلاعات، ۱۸ بهمن ۱۳۶۹).

افزون بر آنچه یاد شد، ارائه طرحها در زمینه‌های مختلف نیز اندیشه‌انگیز خواهد بود.

(۲) در عرصه تحقیق متون کهن، اینک جریان پژوهش با دو مسأله جدی روبروست:

الف: تکرارهای بی ثمر که از آن سخن گفته ایم؛

ب: عدم توجه دقیق و شایسته به اولویت‌های پژوهشی در این زمینه نیز مشاوری با آگاهان از واقعیت‌های اجتماعی و بایسته‌های پژوهشی و چگونگی متون کهن کارآمد خواهد بود. (۳) در هر دو زمینه یاد شده (تحقیق و تألیف)، بعضاً شاهد عرضه‌های دیمی، تنگ‌مایه و سست بنیادی هستیم که توجه به آن بسیار لازم است. کسانی که به این کارها دست می‌زنند - که نقد نمونه‌هایی را در همین مجله دیده‌اید و نمونه‌هایی دیگر را خواهید دید - در جریان پژوهش یا قاصرند و یا مقصر. اگر قاصرند، باید بدانند که صرف احساس تکلیف، موجه اقدام نیست. باید ابتدا صلاحیت و کفایت اندوخت و آنگاه به نگارش و تألیف دست یازید. و اگر کفایت‌های لازم را دارند و کوتاهی می‌کنند، یکی از سزای مسؤلیت و تعهد بنگرند که متنی را که به دست گرفته‌اند و مثلاً در پی تحقیق و تصحیح آنند، محصول سالها تلاش، سختکوشی، تدبر و به اصطلاح «دود چراغ خوردن» یکی از چهره‌های پر فروغ فرهنگ اسلامی است. و عرضه آن بدان سان که اشاره شد، تباه کردن ثمره يك عمر است؛ و این گناهی است نابخشودنی و خیانتی است آشکار.

مراکز و بنیادهای تحقیقی نیز در تلاش مقدس خود در احیاء متون کهن، خوب است افراد را با توجه به تخصصهای گونه‌گون به کار گیرند که بزرگان ما گفته‌اند: «استَعِينُوا عَلٰی كُلِّ صَنَعَةٍ بِأَهْلِهَا». همچنین ضرور است از شتابزدگی در تصحیح و تحقیق و نشر بپرهیزند که «تحقیق» و «تألیف» همزاد هستند و جمع صحت و سرعت در تحقیق، قریب به محال است. امید است در پرتو تابش انوار تابناک نظام مقدس جمهوری اسلامی، شاهد گسترش هر چه بیشتر آثار راهگشا در ابعاد مختلف فرهنگ اسلامی باشیم.

والله من وراء القصد
آئینه پژوهش